INDYGO W ŚWIĄTYNI

TKANINY WIELKOPOSTNE W ORAWCE

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Stowarzyszenie Rozwoju Orawy

Projekt „Dary Orawy" dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury.

Wśród wielu zwyczajów w kościele chrześcijańskim szczególne miejsce zajmuje stosowanie *velum quadragesimale* czyli opony wielkopostnej. Inne określenia to kurtyna, zasłona, chusta lub płótno wielkopostne. W ten sposób określa się tkaniny służące zasłanianiu ołtarzy w Wielkim Poście. Przez wieki zmieniał się rodzaj materiału, sposób jego zdobienia, czas i cel stosowania. Zwyczaj i/lub zabytkowe tkaniny przetrwały w Austrii, Włoszech, Szwajcarii, Niemczech, na Węgrzech i w Polsce.

Wykładnia teologiczna we wczesnym średniowieczu uznawała publiczną pokutę i usuwanie grzeszników z kościoła. Kurtyna służyła oddzieleniu niegodnych od sacrum. Po uznaniu, że przyjmując na głowę popiół w Środę Popielcową penitent wstępuje się na drogę pokuty, odstąpiono od tej zasady. Zwyczaj stosowania opon wielkopostnych jak i zakrywanie krzyży tłumaczono potrzebą uzmysłowienia wiernym, którzy nie umieli czytać i nie znali kalendarza liturgicznego, że nadchodzi największe święto w kościele chrześcijańskim, czyli Zmartwychwstanie.

Stosowanie opon wielkopostnych wiązało się z obrzędem liturgicznym, którego przebieg określały ceremoniały biskupie. Zanim pojawił się drukowany ceremoniał diecezjalny, sporządzano a potem powielano go ręcznie w niewielkiej ilości. Przez wieki mało zachowało się ich do dzisiaj. Z tych ceremoniałów przede wszystkim dowiadujemy się o stosowaniu kurtyn. Do najdrobniejszego szczegółu określone było kto i kiedy zawiesza lub rozsuwa kurtynę. Najstarsza znana wzmianka o tym pochodzi z 895 r. z żywota opata Hartmonda z Sankt Gallen, Szwajcaria.

W Polsce taki opis znajduje się np. w *Agendzie płockiej* z 1554 r. Od 1600 roku obowiązuje w kościele katolickim *Caeremoniale Episcoporum (Ceremoniał Biskupów)* wydany przez papieża Klemensa VII. Rozstrzygnięcia w sprawie stosowania zasłon pozostawiano biskupom, więc zasłanianie w praktyce nie wyglądało wszędzie tak samo. Nakaz obejmuje zasłanianie krzyży od piątej niedzieli Wielkiego Postu, nazywanej Pierwszą Niedzielą Męki Pańskiej. Ostatnim znanym rytuałem wspominającym o tym był *Rituale sacramentorum varsaviensis* z roku 1836.

Pomijając dyskusje teologiczne, przez malowane czy haftowane zasłony osiągano cel dydaktyczny. Przedstawienie dziejów świata od stworzenia do wniebowstąpienia to *Biblia pauperum* dla nie umiejących czytać. Sceny pasyjne lub narzędzia Męki Pańskiej namalowane na ciemnym tle pomagają do dziś w kontemplacji wielkopostnej.

Znany niemiecki historyk sztuki i teolog Reiner Sörries dzieli kurtyny wielkopostne na pięć typów, uwypuklając sposób rozmieszczenia i treść:

1. ***Der Feldertyp (niem.)*** **typ szachownicowy**, tkanina podzielona na równe części, w każdej namalowana jest osobna sceny z Biblii)
2. ***Zentral-Felder-Typ (niem.)*** **typ pola centralnego** (wielkoformatowy środek pola, wokół niego na marginesowym pasie małe obrazy z Biblii)
3. ***Arma-Christi-Typ (niem.)*** ze sceną pola środkowego i narzędziami Męki Pańskiej
4. ***Zentral-Typ (niem.)*** **typ scena centralna** (jeden obraz w polu środkowym i po bokach pojedynczo namalowane np. w owalach sceny pasyjne)
5. ***Einszeniger Typ (niem.)*** **jednoscenowe**,pojedynczy obraz.

W Polsce znamy obecnie (2019 r.) dziewięć zachowanych zasłon wielkopostnych: cztery w Orawce, dwie w Łopusznej, dwie w Tłuczani (woj. małopolskie) i jedna w Jasienicy Rosielnej (woj. podkarpackie). Wszystkie należą do typu kurtyn jednoscenowych. W Orawce można je obejrzeć od wigilii V Niedzieli Wielkiego Postu do Niedzieli Palmowej (najbliższy przewidywany termin 20-28 marca 2021), w Łopusznej jedna jest eksponowana cała rok, druga w czasie Wielkiego Postu, podobnie jak kurtyna w Jasienicy Rosielnej.

Tkaniny w Orawce wykonane są ze zszytych barwionych brytów płótna. Najstarsza została zafarbowana barwnikiem brązowym, trzy młodsze indygo - w takiej ilości, że osiągnięto głęboką czerń. W XVIII/XIX w. w Orawce działała farbiarnia płócien, używająca barwnika indygo, prawdopodobnie tam przygotowano młodsze płótna. Zszyte tkaniny zostały następnie zagruntowane i pomalowane kolorowymi farbami temperowymi w odcieniach pastelowych. Tkaniny bardzo dobrze się zachowały, renowacja polegała na podszyciu drugą warstwą w celu wzmocnienia i punktowym uzupełnieniu braków, spowodowanych uszkodzeniami mechanicznymi przy użytkowaniu.

Kurtyna „Pieta pod krzyżem”
1676

wys.4,80m szer.3,85m = 18.48 m^2

PIETA POD KRZYŻEM

Najstarsza kurtyna wyobraża Jezusa zdjętego z krzyża, opartego bezwładnie w pozycji wertykalnej o Matkę, cztery anioły i 13 wyobrażeń *arma passioni,* Narzędzi Męki. Scena przedstawiona jest pod krzyżem w kształcie litery T, z *titulusem,* tabliczką z winą. Po lewej stronie obrazu pręgierz z przywiązaną do niego rózgą (symbole biczowania), na słupie piejący kogut (przypomnienie o zaparciu się św. Piotra). Po prawej stronie stoi drabina, na niej korona cierniowa, rękawica oraz trzy gwoździe. Z prawej strony o krzyż oparta jest gąbka na trzcinie, z lewej włócznia Longinusa. Obraz uzupełniają teksty z Pisma świetego.

Kurtyna „Pokutująca Maria Magdalena

pocz. XIX w.

wys.3,43m szer.2.05m = 7,03 m^2

POKUTUJĄCA MARIA MAGDALENA

Wzorem dla tej kurtyny jest największa scena w kościele, namalowana na ścianie wschodniej, obecnie za ołtarzem głównym. Do końca XVII w., kiedy postawiono większe ołtarze, było to najbardziej eksponowane miejsce w kościele. Święta była bardzo popularna w czasie kontrreformacji, stawiano ją jako przykład dla konwertytów, którzy powracali do kościoła katolickiego.

Opona „Matka Boska Siedmiobolesna”

pocz. XIX w.

wys.3,20m szer. 1,95m = 6,24 m kw.

MATKA BOŻA SIEDMIOBOLESNA

Wzorem dla tej kurtyny jest okrągły medalion w bocznym ołtarzu. Siedem mieczy z rękojeściami wbitych w klatkę piersiową symbolizują siedem smutnych momentów z życia Maryi i Jezusa. Trzy miecze widoczne z lewej strony dotyczą cierpienia w okresie dzieciństwa Jezusa, a to *proroctwo Symeona, ucieczka do Egiptu* i *zgubienie Syna w świątyni*. Cztery pozostałe zdarzyły się w czasie Męki Pańskiej *spotkanie na Drodze Krzyżowej, śmierć i ukrzyżowanie, zdjęcie z krzyża* i *złożenie do grobu*.

Kurtyna „Biczowanie Chrystusa”

pocz. XIX w.

wys.3,80m szer.3,36m = 12,77 m^2

KURTYNA BICZOWANIE

Motyw obrazu powstał prawdopodobnie na podstawie jednego z 37 drzeworytów z cyklu pt. „Mała Pasja" Albrechta Dürera, wykonanych w latach 1509-1511.

Kurtyna przysłaniała zwykle Grupę Ukrzyżowania na belce tęczowej, od 2013 wieszana zamiennie z „Pietą pod krzyżem" przed ołtarzem głównym.

Zasłony wielkopostne nie zniknęły całkowicie z kościołów. Co więcej, tworzone są nowe, równie sugestywne jak te zabytkowe. To jest co prawda inny styl, ale rola wciąż ta sama. Czasem przekaz uzyskuje się poprzez symbolikę, czasem bezpośrednio przez cytat z Biblii, nawiązujący do Pasji - a wszystko po to, żeby przez zasłonięcie ołtarza na określony czas przeżyć tzw. post dla oczu. Część warsztatowa w tym projekcie polega na projektowaniu współczesnej zasłony, którą można zaproponować jako powrót do prawie zapomnianej tradycji stosowania kurtyn wielkopostnych w kościele.

Zapraszamy do odwiedzenia kościoła w Orawce, oraz zapoznania się z walorami i historią tego wyjątkowego zabytku. Informacje o zwiedzaniu znajdują się na stronach internetowych:

http://orawka-kosciol.pl/zwiedzanie/

https://parafiaorawka.pl/zwiedzanie/

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Stowarzyszenie Rozwoju Orawy

Projekt „Dary Orawy" dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury